

علم أصول الفقه

٣١-٦-٩٢ حجية الظن في نفسه ٧

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

حجية الظن في نفسه

- ادلة قائلین به حجیت مطلق ظن
- در مقابل رأی شیخ - رضوان الله تعالی علیه - و اکثر اصولی ها، بعضی از ایشان قائل شدند که مطلق ظن حجت است.
- از جمله میرزای قمی - رضوان الله تعالی علیه - که به پیروی از این دیدگاه معروف است.*
- * قمی الجیلانی، میرزا ابوالقاسم بن محمد حسن، قوانین الأصول، ص ۴۴۰.

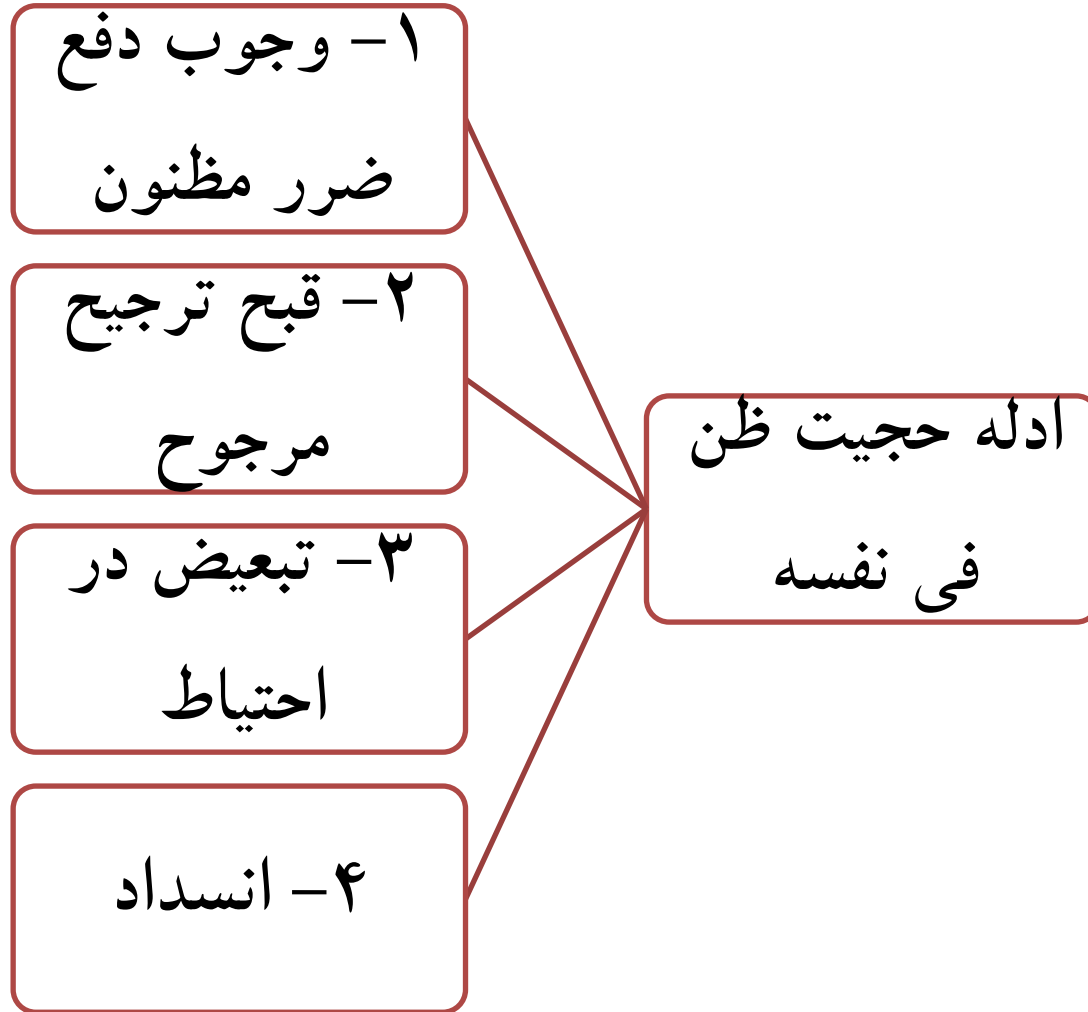
حجية الظن في نفسه

- شيخ - رضوان الله تعالى عليه - برای این دیدگاه چهار دلیل ذکر می‌کند:
- ۱- وجوب دفع ضرر مظنون
- ۲- قبح ترجیح مرجوح
- ۳- تبعیض در احتیاط
- ۴- انسداد.

حجية الظن في نفسه

- الثاني حجية مطلق الظن
- فلنشرع في الأدلة التي أقاموها على حجية الظن من غير خصوصية للخبر يقتضيها نفس الدليل و إن اقتضاها أمر آخر و هو كون الخبر مطلقاً أو خصوصاً قسم منه متيقن الثبوت من ذلك الدليل إذا فرض أنه لا يثبت إلا الظن في الجملة و لا يثبت كلياته و هي أربعة

حجية الظن في نفسه

حجية الظن في نفسه

- این چهار دلیل به دو دلیل برمی گردد؛ چون دلیل دوم و سوم تقریبی ساده از دلیل چهارم هستند.
- متأخرین از دلیل اول غفلت کرده و فقط به بحث دلیل انسداد پرداخته اند؛ یعنی بعد از شیخ - رضوان الله تعالی علیه - **بیشترین هم** اصولی ها در این بحث متوجه **دلیل انسداد** بوده است.

حجية الظن في نفسه

- شهيد صدر - رضوان الله تعالى عليه - دليل پنجمی را اضافه می کند که آن را قاعدة «حق الطاعة» می نامد.
- این قاعده نقطه مقابل قاعدة براءة عقليه است.
- مفاد بحث قبل این بود که وقتی به یک حکم یقین پیدا نمی کنیم، آن حکم برای ما احراز نشده است و ما در قبال آن مسئولیتی نداریم؛ به عبارت دیگر هر چند شارع در واقع حکمی داشته باشد، این حکم واقعی اثری ندارد. این بیانی از قاعدة «قبیح عقاب بلا بیان» یا براءة عقلي است.

حجية الظن في نفسه

- بررسی ادلة حجیت مطلق ظن
- در این قسمت دلایلی را که شیخ - رضوان الله تعالی علیه - فرمودند، یک یک را بررسی کنیم.
- دلیل اول **وجوب دفع ضرر مظنون** بود

حجية الظن في نفسه

- الأول أن في مخالفة المجتهد لما ظنه من الحكم الوجوبي أو التحريمي مظنة للضرر و دفع الضرر المظنون لازم
- أما الصغرى فلأن الظن بالوجوب ظن باستحقاق العقاب على الترك كما أن الظن بالحرمة ظن باستحقاق العقاب على الفعل
- أو لأن الظن بالوجوب ظن بوجود المفسدة في الترك كما أن الظن بالحرمة ظن بالمفسدة في الفعل بناء على قول العدالة بتبعية الأحكام للمصالح و المفسد
- و قد جعل في النهاية كلا من الضررين دليلا مستقلا على المطلب.

حجية الظن في نفسه

- دلیل اول: وجوب دفع ضرر مظنون
- گفته اند ظن به یک حکم شرعی، مستلزم ظن به ضرر است؛ برای مثال اگر کسی که به وجوب عملی ظن دارد، ضرر در ترک این عمل است و وقتی به حرمت عملی ظن دارد، آن ضرر انجام آن عمل است. (صغری)
- دفع ضرر مظنون واجب است. (کبری)
- پس شخصی که نسبت به حکمی ظن دارد، باید بر طبق ظن خود عمل کند. (نتیجه)
- درباره صغری دو بیان مطرح است:

حجیة الظن فی نفسه

• بیان اول

• مقصود از ضرر را عقاب اخروی بدانیم. پس وقتی کسی ظن دارد که عملی واجب است، در حقیقت ظن دارد که اگر این عمل را ترک کند، عقاب خواهد شد؛ مثلاً هشتاد درصد احتمال می‌دهد که فلان عمل واجب است، بیست درصد هم احتمال می‌دهد که واجب نیست. پس اگر این عمل را ترک کند، هشتاد درصد احتمال دارد که در آن عالم عقاب شود و بیست درصد احتمال دارد که عقاب نشود. همین نکته در مورد حرمت یک عمل هم مطرح است. پس به همان میزانی که فرد نسبت به حکم ظن دارد، به همان میزان نسبت به عقاب هم ظن خواهد داشت.

حجية الظن في نفسه

- بیان دوم
- ضرر را به مفسد و مصالح واقعی تفسیر کنیم. این تفسیر بنا بر مبنای عدلیه معنادار است که احکام را تابع مصالح و مفسد واقعی می دانند؛ برای مثال اگر عملی واجب می شود، حتماً یک مصلحتی در آن وجود دارد که وجوب را اقتضا می کند.

حجية الظن في نفسه

- همچنان که در بحث مراحل حکم گفتیم مرتبه مصلحت یا مفسده قبل از جعل وجوب و حرمت است؛ یعنی قبل از اینکه شارع حکمی را اعتبار کند، یک مصلحت واقعی وجود دارد که باعث می شود شارع بر طبقش حکمی را اعتبار کند.

حجية الظن في نفسه

- بنابراین وقتی هشتاد درصد احتمال وجود می دهیم، به همان مقدار احتمال مصلحت ملزمه می دهیم. همین طور وقتی هشتاد درصد احتمال حرمت عملی را می دهیم، به همان مقدار احتمال مفسده در آن را می دهیم.
- پس برای مثال وقتی هشتاد درصد احتمال وجود یک عملی هست و من آن عمل را ترک کردم، در حقیقت هشتاد درصد احتمال دارد که آن مصلحت لازم الاستیفاء را از دست داده باشم و این خود یک نوع ضرر است. بنابراین من ظن به ضرر پیدا می کنم.

حجية الظن في نفسه

- علامة حلی - رضوان الله تعالى عليه - این دو بیان را به صورت دو دلیل مجزا مطرح کرده است * و درست هم است.
- ولی ظاهر کلمات شیخ - رضوان الله تعالى عليه - این است که این دو بیان به یک بیان برمی گردد.
- * حلی، حسن بن یوسف، **نهاية الوصول إلى علم الأصول**، ص ۲۹۷ (النسخة المخطوطة)

حجية الظن فى نفسه

- و أجيب عنه بوجوه أحدها ما عن الحاجبى و تبعه غيره من منع الكبرى و أن دفع الضرر المظنون إذا قلنا بالتحسين و التقبيح العقليين احتياط مستحسن لا واجب.

حجية الظن في نفسه

- و هو فاسد لأن الحكم المذكور حكم إلزامي أطبق العقلاء على الالتزام به في جميع أمورهم و ذم من خالفه

حجية الظن في نفسه

- و لذا استدل به المتكلمون في وجوب شكر المنعم الذي هو مبني وجوب معرفة الله تعالى و لولاه لم يثبت وجوب النظر في المعجزة و لم يكن لله على غير الناظر حجة

حجية الظن في نفسه

- و لذا خصوا النزاع في الحظر و الإباحة في غير المستقلات العقلية بما كان مشتملا على منفعة و خاليا عن أمانة المفسدة فإن هذا التقييد يكشف عن أن ما فيه أمانة المضرة لا نزاع في قبحه
- بل الأقوى كما صرح به الشيخ في العدة في مسألة الإباحة و الحظر و السيد في الغنية و جوب دفع الضرر المحتمل و بيالى أنه تمسك في العدة بعد العقل بقوله تعالى وَ لَا تَلْقُوا إِلَهُكُمْ *.

- * وَ لَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ (البقرة: ١٩٥)

حجية الظن في نفسه

- ارزیابی دلیل اول
- شیخ - رضوان الله تعالى عليه - ابتدا نقدهای بعضی از علما چون حاجبی، عضدی، شیخ طوسی - رضوان الله تعالى عليه -، سلار - رضوان الله تعالى عليه - و سید مرتضی - رضوان الله تعالى عليه - بر استدلال به این قاعده را ذکر می‌کند. سپس خودش نقدها را تقد می‌کند. در نهایت برای هر یک از این دو بیان از قاعده، جواب جداگانه‌ای ارائه می‌دهد. وی کبرای استدلال را می‌پذیرد که دفع ضرر مظنون واجب است اما صغرای استدلال را در هر دو بیان را نمی‌پذیرد.